

9. Эксакусто Т.В., Лызь Н.А. Психологическая безопасность в проблемном поле психологи. Сибирский психологический журнал. 2010. № 37. С. 86–91.

10. Янов-Бульман Р. Шкала базовых убеждений. Психодиагностика толерантности личности / Под ред. Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. Москва: Изд-во «Смысл», 2008. 172 с.

УДК 159.98.942

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГУМОРУ У КОНСУЛЬТАТИВНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

Василевська О.І., к. психол. н., старший викладач кафедри психології
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Дворніченко Л.Л., к. філос. н., доцент кафедри психології
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

У статті досліджено зарубіжні і вітчизняні підходи до вивчення гумору. Гумор розглядається як значущий психологічний феномен. Наведено визначення і класифікації різних видів гумору. Розглянуто його функції, вікові особливості. Проаналізовано можливості використання гумору у консультативно-умові процесі.

Ключові слова: гумор, види гумору, консультативний процес, гумористичні переживання, функції гумору.

Василевская Е.И., Дворниченко Л.Л. ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЮМОРА В КОНСУЛЬТАТИВНОМ ВЗАИМОДЕЙСТВИИ

В статье проанализированы зарубежные и отечественные подходы к изучению юмора. Юмор рассматривается как значимый психологический феномен. Приведено определение и классификации разных видов юмора. Рассмотрены его функции, возрастные особенности, а также возможности использования юмора в консультативном процессе.

Ключевые слова: юмор, виды юмора, консультативный процесс, функции юмора, юмористические переживания.

Vasylevska O.I., Dvornichenko L.L. PECULIARITIES OF USING OF HUMOR IN CONSULTING

The training of practical psychologists for advisory activity has certain specificity. The course of psychological counseling contains practical orientation, which is based on fundamental theoretical training. The analysis of counseling books allows claim that most of them consist of theoretical definitions, methodological bases of counseling, analysis of the counselor's and client's personality, indicators of qualitative psychological contact and effective work interaction. In addition, they reveal the philosophy and counseling process, the main technologies of the psychologist's work; the specifics of the work of the psychologist with the various cases that a specialist may encounter is provides. However, such an important phenomenon of the process of interpersonal interaction as humor, remains outside the area of attention of specialists. Although the topic of humor sometimes appears in the academic literature, but usually these books are devoted to certain branches of psychological knowledge: art-therapy, psychology of humor, etc.

Therefore, the aim of the article is a comprehensive analysis of humor as a psychological phenomenon, peculiarities of its use in the work of a consultant-psychologist.

There are several aspects in the sense of the topic of humor for a counselor-psychologist. First of all, it is an awareness of the features of their own sense of humor, its typical manifestations in the process of communicating with different categories of people (close people, meaningful people, colleagues, clients, etc.), as well as the skill to analyze and regulate their own manifestations of comic. Secondly, this is an understanding of the possibilities of using of humor in the consultation process: implicit (hidden) diagnosis of the client's condition, its mechanisms of protection or coping-strategies, establishing of relationships and psychological contact in the process of consultation. The third aspect is the use of humor as a technology aimed to help different types of clients.

Consequently, meaningful studies of the theoretical aspects of humor create a solid basis for empirical study. Prospects for further research may lie in the using of humor in psychological rehabilitation.

Key words: humor, types of humor, consultative process, humorous experiences, functions of humor.

Постановка проблеми. Гумор – це важлива і цікава тема для багатьох спеціалістів-практиків у професіях системи «людина-людина». Освітняни, лікарі, медичні сестри, соціальні працівники, психологи, психотерапевти – це невеликий список тих спеціалістів, для яких гумор (як універсальна людська активність) проявляється у всіх видах соціальних контекстів. Однак найактуальнішою залишається проблема підготовки спеціалістів соціономічного профілю саме у контексті використання гумору у професійній діяльності. Так, наприклад, підготовка практичних психологів уміщує курс «Основи психологічного консультування». Проте аналіз підручників із консультування дозволяє стверджувати, що більшість із них містить теоретичні викладки щодо методологічних основ консультування, аналізу особистості консультанта і клієнта, показників якісного психологічного контакту та ефективної робочої взаємодії. Крім того, в них розкривається філософія та процес консультування, основні технології роботи психолога, а також надається специфіка роботи психолога з різними випадками. Однак такий важливий феномен процесу міжособистісної взаємодії, як гумор, залишається поза увагою спеціалістів. Хоча тема гумору іноді з'являється у навчальній літературі, але зазвичай ними підручники, присвячені окремим галузям психологічного знання: арт-терапії, психології гумору тощо.

Постановка завдання. Метою статті є всебічний аналіз гумору як психологічного феномена, особливості його використання в процесі консультативної взаємодії. Для досягнення мети нами були поставлені такі завдання: розкрити теоретичне підґрунтя дослідження гумору; визначити необхідність усвідомлення власних проявів комічного консультантом; висвітлити можливості імпліцитної діагностики почуття гумору клієнта; розглянути технології використання гумору в процесі консультативної взаємодії; визначити особливості гумору різних типів клієнтів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна людина досить часто у своєму житті стикається з феноменом гумору. Це і розважальні програми у ЗМІ, і величезна кількість анекдотів та кумедних картинок, якими наповнений простір Інтернету, і повсякчасне використання їх у процесі міжособистісної взаємодії. Отже, існує стале враження про те, що людина розуміє, що таке гумор, вміє ним користуватися або, як мінімум, розуміє той факт, що в неї є чи немає почуття гумору. Однак для більш повного розкриття зазначеної

проблеми необхідно проаналізувати такі основні поняття з теми: гумор, іронія, комічне, сарказм, які іноді на побутовому рівні розуміються як майже тотожні.

Зазначені поняття належать до категорії комічного. Під поняттям комічного розуміють веселе, смішне. Категорія комічного характеризує той аспект естетичного освоєння світу, який супроводжується сміхом без співчуття, страху і пригнічення. С. Рубінштейн зазначав, що «почуття комічного, з яким неможна змішувати ні гумор, ні іронію, заключає у собі інтелектуальний момент як суттєвий компонент», і далі «почуття комічного передбачає розуміння невідповідності» [10, с. 577]. Різновидом комічного є гумор. На цьому понятті ми хотіли зупинитися детальніше. Під гумором розуміють «ставлення свідомості до об'єкта, до окремого явища і світу в цілому, поєднання зовнішньої комічної трактовки з внутрішньою серйозністю» [1, с. 401]. Виходячи з етимології слова, гумор свідомо «норовливий», «суб'єктивний», особистісно зумовлений, залежить від умонастрою самого «гумориста». Крім того, окремо хотілось би зазначити, що «гумор, рефлектуючи, налаштовує на більш вдумливе, серйозне ставлення до предмета сміху, на осягнення його правди, не дивлячись на смішні дивності» [1, с. 401]. Саме в цьому гумор протилежний тим видам комічного, що висміюють та принижують. Так, С. Рубінштейн уважав гумор більш складним почуттям. Він зазначав, що гумор передбачає, що за смішним відчувається щось позитивне, привабливе: «Чистий гумор означає реалістичне «прийняття світу» з усіма його слабостями і недоліками, яких не позбавлено в реальній дійсності навіть найкраще, але й з усім тим цінним, що за цими недоліками і слабостями приховується» [10, с. 577].

До розуміння іронії є два основних підходи. Перше у стилістиці – іносказання, яке виражає насмішку або лукавство. Друге – в естетиці, де її розуміють саме як вид комічного. Іронічне ставлення передбачає зверхність або поблажливість, скептицизм або кепкування [1]. Слід зазначити, що зміст іронії зазвичай не у самому вираженні, а у контексті або інтонації, іноді – лише у ситуації вислову. Коли іронічна насмішка стає злим, їдким глузуванням її називають сарказмом. Отже, розуміння консультантом основних понять комічного є необхідною умовою роботи з гумором.

Слід зазначити, що існують різні психологічні підходи до вивчення почуття гумору і його виміру. Як звичний патерн поведінки (схильність часто жартувати); як здатність (генерувати, розуміти і пам'ятати жар-

ти); як рису характеру (життєрадісність); як естетична реакція (здатність отримувати задоволення від гумору); як установка (позитивне ставлення до гумору і веселим людям); як світоглядна установка (веселе відношення до життя); як стратегія подолання і захисний механізм (схильність зберігати жартівливий настрій у складних обставинах) [8].

У психології існують різноманітні авторські підходи до визначення почуття гумору. Психодинамічний підхід З. Фрейда до вивчення гумору був найвпливовішою теорією у психологічних дослідженнях першої половини ХХ ст. Загальна теорія психології З. Фрейда говорила про те, що кожен із нас є втіленням суперечливих мотивів і бажань. Ідею про те, що ціль сміху – це позбавитися від зайвої нервової енергетики, З. Фрейд запозичив у філософа Г. Спенсера. Коли накопичена в нервовій системі енергія більше не потрібна, то один зі способів це зробити – сміх. Є три різних категорії, пов'язані зі сміхом: дотепність або жарти; гумор; комізм. Кожна з цих категорій передбачає різні механізми, за допомогою яких психічна енергія зберігається і згодом витрачається у формі сміху [11].

У сучасній зарубіжній психології вивчення гумору представлено низкою напрямків. О. Lynch [13] пропонує дотримуватися комунікативного підходу, який розглядає гумор як повідомлення у контексті загальної комунікації. J. Nau [7] підкреслює його культурологічну детермінанту та зазначає гендерні форми прояву. Науковець наголошує на тому, що використання гумору постає більш привабливим у разі одностатевого, ніж змішаного спілкування. Чоловіки частіше за жінок використовують гумор як копінг-стратегію для подолання стресової ситуації.

Низка дослідників, зокрема I. Jakab [14], розглядають гумор як стан свідомості, яка дає людині здатність бачити приховане смислове навантаження і зв'язки між емоціями й ідеями, які були витіснені, здатність, яка трансформує їх у соціально схвальні вільні форми. Науковець порівнює гумор зі сновидіннями, зазначаючи, що і в першому, і в другому випадках ми маємо справу з непрямим вираженням психічної енергії. Різниця в тому, що сновидіння (порівняно з гумором) пов'язані з психічним регресом.

У вітчизняній психології О. Зайвою гумор розглядається як психологічний конструкт, що характеризується стресозахисним потенціалом. Авторка робить висновок про те, що реакція на складну життєву ситуацію, опосередкована зверненням до почуття гумору, може виявлятися двома шляхами: у

психологічному захисті або психологічному подоланні. У разі психологічного захисту використання гумору є результатом дії несвідомого, тому адаптивна функція гумору належно не оцінюється людиною. Коли ж особистість свідомо звертається до гумору (як ресурсу подолання стресу), то визнає роль гумору як засобу опанування деструктивних емоцій та думок [4].

Наукові розробки А. Бабаджанової присвячені аналізу становлення та розвитку почуття гумору в контексті соціалізації старших школярів. Авторка, спираючись на традиційне уявлення про гумор як інтеграційне особистісне утворення, вважає актуальним вивчення закономірностей генези почуття гумору в старшому шкільному віці, його соціокультурних та індивідуальних особливостей [2].

Г. Квасник досліджував суб'єктивні уявлення про гумор асоціативним методом. Науковцем надається детальна інтерпретація факторної структури суб'єктивного образу гумору [5].

Крім теоретичного підґрунтя в роботі з гумором, консультант має розумітися на побудові якісного консультативного альянсу, де гумор займає не останнє місце. Отже, процес взаємодії – це комунікативний процес. Саме гумор впливає на його якість. Так, особливості прояву гумору під час консультації дозволяють оцінити культуру, такт, розум співрозмовника. Крім того, дають можливість менш хворобливо опанувати складні ситуації в стосунках, стають засобом зняття психологічної напруги, змінюють настрій співрозмовника. Спільний сміх стимулює почуття близькості і дружельності.

В основі ефективного психологічного контакту лежить активне слухання (відображення фактів, почуттів та прихованих бажань і сенсу), а також емпатія. Розуміння консультантом того, які саме факти, почуття приховуються за гумористичним ставленням до ситуації чи проблеми, «влучення» в бажання чи сенс, що ховається за жартом, дозволяє вибудувати психотерапевтичний контакт, що ґрунтується на високому рівні довіри. У такому разі консультант переходить у категорію «свій». Водночас своєчасно зроблений гумористичний коментар стає засобом вираження емпатичного розуміння клієнта. Наприклад, W. Napres [12] розглядає співвідношення гумористичних стилів та емпатії як прояву співчуття, процесу співпереживання, найтісніший зв'язок емпатії прослідковується з афіліативним гумористичним стилем як адаптивною поведінковою стратегією. Більше того, демонструючи гумористич-

ну точку зору на ситуацію, яка бентежить клієнта, консультант може стати рольовою моделлю доречного використання гумору.

Наступним важливим складником у роботі з гумором є усвідомлення почуття гумору самим консультантом, а також уміння аналізувати, регулювати власні прояви комічного. Такі рефлексивні навички важливі не тільки з позиції етичних принципів у роботі консультанта («Не нашкодь», «Безоцінотне прийняття»), але й як уміння розуміти почуття гумору клієнтів.

Уважаємо за необхідне підкреслити, що гумор (як структурний компонент особистості клієнта) дозволяє краще зрозуміти суб'єктивний світ його особистості. У своїй роботі ми спираємось на поняття суб'єктивного, яке надає Дж.Бьюдженталь: «Суб'єктивне – це внутрішня особлива інтимна реальність, у якій ми живимо максимально по-справжньому. Зміст цієї реальності складають образи сприймання, думки й емоції, цінності і переваги, передбачення і побоювання, фантазії та сни, а також все, що нескінченно вдень і вночі, уві сні і наяву відбувається у нас, визначаючи наші дії у зовнішньому світі і те, що ми вибудовуємо з подій, які відбуваються з нами у цьому світі» [3, с. 24]. Так, прояви комічного стають не тільки індикатором психічного стану особистості, але й засобом імпліцитної діагностики. Добрий жарт, іронічне ставлення до інших, до проблеми, самоіронія, прояви сарказму, особливості «протікання гумористичного процесу» під час спілкування, що дає можливість більш точного розуміння суб'єктивного світу клієнта його світоглядних установок, узагальненого ставлення до світу. Більш того діагностичним є ставлення клієнта до проблемної ситуації: чи може він пожартувати над нею, як саме жартує, чи змінюється гумористичне ставлення в процесі роботи та ін..

Щоб з'ясувати весь спектр альтернатив роботи консультанта з комічним, треба звернути увагу на взаємозв'язок гумору і креативності. Дослідження показують, що людина з почуттям гумору має певні креативні можливості. Так, Р.Мартин зазначає, що гнучкі розумові процеси, які задіяні в обробці невідповідності в гуморі, можуть сприяти різноплановому мисленню, яке є необхідним для креативності, крім того, пов'язані з гумором позитивні емоції можуть послаблювати занепокоєння і напруження, що зменшує ригідність мислення і підвищує здатність зв'язувати і поєднувати різномірний матеріал. Також учений зазначає, що позитивні емоційні стани, зокрема пов'язана з гумором радість, впливають на міркування, готовність ризикувати, ког-

нітивну організацію і процес ухвалення рішень [7, с. 131].

Як доводить М.В. Мусяйчук, породження комічного є креативним процесом, де створення нового смислу досягається шляхом руйнування смислових стереотипів та виявлення суттєвих характеристик на різних рівнях узагальнення [8].

Креативність (як відхилення від стереотипних очікувань) дає можливість розвитку поведінкової варіативності у пошуках нових схем рішення ситуації. «Якщо ти хочеш мати те, чого ніколи не мав, тоді зроби те, що ніколи не робив» (Н. Пезешкіан). Отже, використання в роботі з клієнтом його вміння створювати нові змісти гумористичної форми, бачення альтернативних значень для вибудовування спочатку в мисленнєвому процесі нових варіантів рішення ситуації, а потім і їх реалізація у власному житті дає можливість більш ефективно вирішувати консультативні завдання. Виходячи з установки, що в кожному жарті є частина жарту, виникають запитання: «Про що цей жарт для Вас?», «Що з цього жарту ви можете взяти у власне життя?», «Що з цього жарту можна використати у реальному житті?», відповідь на які дає можливість розширити життєві концепції. Таким чином, клієнти, що розуміються на гуморі спроможні створювати довгу низку альтернатив і робити раціональний вибір між ними.

А. Копитін зазначає, що з метою прогнозування ефектів впливу гумору на особистість і суспільство важливо диференціювати здоровий (конструктивний) і патологічний (деструктивний) гумор. Так, конструктивний гумор передбачає гнучкість особистісних меж людини і здатність продуктивно взаємодіяти з оточенням. Деструктивний, руйнівний гумор, пов'язаний із патологічною агресією, зниженням здатності до контактів і ригідними особистісними межами, проявляючись у вигляді іронії, сарказму [6].

Специфіка означених видів гумору, пов'язана з різними психологічними ефектами, міжособистісною динамікою, зумовлює їх застосування. Наприклад, гумор може допомогти зняти емоційне напруження, подолати тривоги, страждання, навіть переживання позитивного емоційного стресу. Трапляються випадки, коли гумор дозволяє особистості захистити особистісний простір, подолати тиск зовні, підтримати почуття внутрішньою поваги [2; 6; 7; 9].

Гумор часто проявляється під час конфронтації людини із соціальними авторитетами в умовах недостатньої особистісної свободи, тоталітарного правління. У разі осміювання опонента, його системи ціннос-

тей, ідеться про пародію, сарказм. Гумор дозволяє змінити сталий погляд на речі за допомогою гри та образів, що сприяє розкриттю творчого потенціалу особистості. Він здатний зумовлювати вивільнення сексуальної енергії й агресії. Крім того, гумор сприяє налагодженню контактів, згуртовує людей.

Використовуючи гумор у консультуванні, важливо розуміти його функції. На думку А. Зів [15], до них можна віднести вираження агресії, відреагування сексуальної енергії, захист, переробка інформації і вирішення проблем, включення в соціальний контекст.

Соціальні функції гумору розкриваються через його застосування з метою зниження напруги та збереження статусу, самопрезентації та формування стосунків з оточенням. Наприклад, використовується людьми з високим соціальним статусом для домінування над іншими, а людьми з більш низьким соціальним статусом – для самоствердження у колі значущих осіб.

У соціальному контексті гумор виступає результативним засобом об'єднання та згуртованості, тому перспективним є напрям вивчення гумористичних стилів як характеристик впливу гумору на особистість та соціальне оточення. Дослідження гумористичного стилю дозволяють визначити форми гумору, пов'язані як із позитивним психологічним функціонуванням, так і з негативними наслідками для особистості [9].

Одна з найбільш важливих функцій гумору пов'язана із забезпеченням психологічної інтеграції, подоланням внутрішнього конфлікту особистості, прийняттям людиною своїх внутрішніх протиріч. Слід зазначити, що гумор має значний захисний і адаптивний потенціал, який проявляється залежно від особливостей довільності в проявах особистості (як форма психологічного захисту або копінг-стратегія).

Щодо технології роботи з гумором, то тут хотілось зупинитися на досвіді позитивної психології і психотерапії Н. Пезешкіана. Перша техніка, яка застосовується на початкових етапах роботи з клієнтом, є позитивною реінтерпритацією. Її мета – побачити вчинок, проблему, симптом, хворобу, рису характеру тощо з іншого боку. Із точки зору позитивної психології, у кожному явищі можна знайти не тільки негативний, але й позитивний сенс. Так, наприклад, нічне нетримання сечі реінтерпретують як здатність плакати вниз. Однак ситуація, коли клієнт перше стикається з новим поглядом на проблему, може викликати у нього сміх, добрий жарт, іронію чи навіть сарказм. Але така процедура дозволяє ставити під сум-

нів сталі установки і дії клієнта, змушуючи звернути увагу на проблему і збалансувати (зробити більш об'єктивною) позицію щодо дисфункціональної моделі поведінки

Ще однією технікою є метафора. Використання історій, прислів'їв, притч, анекдотів відіграє у позитивній психотерапії одну з ключових ролей. Жартівливі прояви часто виконують саме функції метафори: мають прихований зміст; добре запам'ятовуються; стають посередником у ситуації конфронтації; дозволяють подивитись на свої проблеми з боку; показують нові моделі поведінки у складних ситуаціях; утворюють контрконцепцію.

Консультант має розумітися на вікових особливостях гумору. На думку дослідників, типовими ситуаціями, в яких сміються маленькі діти, є ті, коли вони переживають змішані почуття тривоги та безпеки (це стосується навіть гри у схованку, втечі від дорослого). Етап становлення активного гумору починається на другому році життя, це пов'язано з формуванням перших абстрактних символів і діти отримують інтелектуальне задоволення від «неправильного» вживання осмислених ними образів. На третьому році життя діти пов'язують предмети не тільки із символами, але й із певними характеристиками. Отже, смішним здається навмисне перекинування реальності за допомогою наділення предметів нетиповими для них якостями.

Удосконалення гумору на мовленнєвому рівні відбувається приблизно у шість років, коли дитина реагує сміхом на перекинуті слова, незвичні загадки, вірші. Як підкреслює Р. Мартін, розуміння дітьми таких засобів вираження гумору, як іронія і сарказм, з'являється у 5–6 років, однак лише у 8–9 років діти починають сприймати іронічні образи як більш цікаві [7].

Із розвитком абстрактного мислення все складнішими стають жарти, так, у підлітковому віці формування почуття гумору можна вважати в цілому завершеним. Підлітковий гумор має свої особливості. Наприклад, у класифікації, створеній А. Радомською, критерієм розрізнення видів гумору є емоційне залучення суб'єкта до ситуації, що дозволяє виділити такі види гумору:

1) когнітивний гумор базується на логічній несумісності як головній характеристиці стимулу, який сприймається як гумористичний. Така несумісність забезпечується одночасним уживанням елементів, що не сполучаються;

2) принизливий гумор має джерелом акцентування власних та чужих помилок. Тому він часто є ганебним щодо об'єкта, на якого спрямований. Цей вид гумору завж-

ди свідчить про негативні емоційні переживання з боку того, хто є його ціллю;

3) відсутність гумору, нерозуміння жарту не дає можливості суб'єктові пережити почуття задоволення від дотепів;

Авторка вважає, що з віком уживання принизливого гумору порівняно з когнітивним значно зменшується і саме підлітки найбільш схильні до застосування принизливого гумору, що відбиває фрустрованість обмеженнями з боку дорослих у виявленні самостійності. На жаль, актуальна проблема сьогодення – боулінг – характеризується цькуванням однолітків саме з використанням принизливого гумору.

Отже, визначаються афіліативний, самостверджувальний, агресивний та самопринижувальний стилі гумору [7]. Афіліативний гумористичний стиль, призначений для розважання оточення, спосіб покращення взаємодії, котрий проявляється через смішні та неворожі жарти, невимушені дотепні зауваження. Його мета полягає в оптимізації стосунків та редукції міжособистісних конфліктів.

Водночас самостверджувальний гумор допомагає людині знаходити комічне у життєвих випробуваннях, підтримувати реалістичне світосприйняття у разі виникнення проблем. Цей гумористичний стиль часто застосовується як адаптивна допінг-стратегія, що допомагає зберігати позитивну перспективу в стресових ситуаціях.

Тоді як агресивний стиль – форма зневажливого гумору в поєднанні із сарказмом та приниженням, котрі можуть використовуватися для маніпулювання іншими людьми. Змістом самопринижувального гумору є жарти щодо власної особистості з метою отримання схвалення оточення.

Дослідник R. Silver розробила спеціальну шкалу для оцінювання різних видів гумору, які проявляються в зображувальній діяльності, зокрема під час виконання тесту Сільвера. Що дозволяє, працюючи з аналізом розмов із клієнтом і його зображувальною діяльністю, дати оцінку семи видів гумору: патологічного («чорного»); «чорного», але не патологічного; принизливого; самопринизливого; амбівалентного або нейтрального; в міру позитивного; домінуюче позитивного.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що значення гумору в житті особистості і психологічній сфері досить вагоме. Робота з комічним у процесі взаємодії висуває перед консультантом такі нові завдання, як знання базових понять категорії комічного, вміння вибудовувати комунікативний консультативний про-

цес, використовуючи гумористичні засоби, діагностувати стиль гумору співрозмовника, контролювати власні прояви комічного. Важливим і складним завданням є використання почуття гумору клієнта для усвідомлення механізмів захисту і розробки копінг-стратегії. Існують різні види гумору, які мають як конструктивний, так і руйнівний ефект. Кваліфіковане використання гумору в консультативному процесі допоможе більш чітко окреслити проблему, визначити прогноз і тактику подальшої роботи. Змістовні дослідження теоретичних аспектів гумору створюють ґрунтовну базу для емпіричного вивчення. Перспективи подальших досліджень можуть полягати у застосуванні гумору в психологічній реабілітації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Большая советская энциклопедия: в 30-ти т. / [гл. ред. А.М.Прохоров. Москва: Издательство «Советская энциклопедия», 1978. 29 т.
2. Бабаджанова А.Н. Щодо питання методології психологічних досліджень почуття гумору. Психологічні науки: зб. наук. пр. Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. 2011. N 58. С. 97–100.
3. Бюдзенталь Дж. Искусство психотерапевта. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 304с
4. Зайва О.О. Особливості використання почуття гумору як ресурсу психологічного подолання: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». Харків, 2006. 20 с.
5. Квасник Г.В. Дослідження суб'єктивних уявлень про гумор асоціативним методом. Проблеми сучасної психології. 2014. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Вип.23. С. 215–226.
6. Копытин А.И. Юмор в искусстве и арт-терапии: феноменология, диагностика, защитно-адаптивные возможности. Медицинская психология в России: электрон. науч. журн. 2012. N 4 (15). URL: <http://medpsy.ru>.
7. Мартин Р. Психология юмора / [пер. с англ. под. ред. Л. В. Куликова]. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 480 с.
8. Мусийчук М.В. Аксиологическая функция юмора. Вестник Томского государственного университета. 2007. № 295. С. 91–94.
9. Носенко Е.Л., Харченко О.Б. Стили та форми прояву гумору як гіпотетичні аспекти імпліцитної діагностики психологічного здоров'я. Проблеми сучасної психології: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. Вип. 10. С. 501–514.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург, 1999. 720 с.
11. Фрейд З. Остроумие и его отношение к бессознательному / [пер. с англ.]. Москва: Прогресс, 2001. 270 с.

12. Hampes W. The relation between humor styles and empathy. *Europe's Journal of Psychology*. № 6 (3). P. 34–45.

13. Lynch O. Humorous communication: finding a place for humor in communication research. *Communication theory*. 2002. № 4. P. 423–445.

14. Jakab I. Humor and psychoanalysis. *L'Humor. Histoire, culture et psychologie* (eds. G. Roux and M. Laharie). Paris: SIPE, 1998. P. 15–22.

15. Ziv A. Personality and sense of humor. New York: Springer, 1984.

УДК 159.99:314.15

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ АДИКЦІЙ У ПОВЕДІНЦІ ПІДЛІТКІВ ІЗ СІМЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ

Заверуха О.Я., здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

У статті автор на теоретико-методологічному рівні розкриває потребу в корекції адиктивної поведінки підлітків із сімей трудових мігрантів. Зокрема, розкрито ряд сучасних підходів, завдяки яким здійснюється психокорекція адиктивної поведінки підлітків. Цілісну та багаторівневу природу профілактики адиктивної поведінки підлітків автор висвітлює через системний, антропологічний, діяльнісний, особистісний, ресурсний, гуманістичний, аксіологічний, компетентнісний, культурологічний, акмеологічний, синергетичний підходи.

Ключові слова: підлітки, адиктивна поведінка, психокорекція, діти трудових мігрантів, методологічний підхід, профілактика.

Заверуха О.Я. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОРРЕКЦИЯ АДДИКЦИЙ В ПОВЕДЕНИИ ПОДРОСТКОВ ИЗ СЕМЕЙ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ СКВОЗЬ ПРИЗМУ СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ

В статье автор на теоретико-методологическом уровне раскрывает потребность в коррекции аддиктивного поведения подростков из семей трудовых мигрантов. В частности, раскрыт ряд современных подходов, благодаря которым осуществляется психокоррекция аддиктивного поведения подростков. Целостную и многоуровневую природу профилактики аддиктивного поведения подростков автор освещает через системный, антропологический, деятельностный, личностный, ресурсный, гуманистический, аксиологический, компетентностный, культурологический, акмеологический, синергетический подходы.

Ключевые слова: подростки, аддиктивное поведение, психокоррекция, дети трудовых мигрантов, методологический подход, профилактика.

Zaverukha O.Ya. PSYCHOLOGICAL CORRECTION OF ADDUCTIONS IN BEHAVIOR ADOLESCENTS FROM FAMILY LABOR MIGRANTS THROUGH THE PRESENCE OF MODERN APPROACHES

In the article, the author at the theoretical and methodological level reveals the need for correction of addictive behavior of adolescents from the families of labor migrants. A description of the psychological problems experienced by the parent of migrant parents. An addiction is analyzed as a kind of deviant behavior, types of dependencies are given. The groups of addicts formed according to the degree of adolescent addictive behavior are described: potential, occasional or random adjectives. The most common types of addictive behavior in adolescence are the use of psychoactive substances, and rodependence, the formation of technological dependencies, food disturbances.

Today, the psychological correction of addictive behavior of adolescents of parents of labor migrants cannot be successful without work with the family. For this purpose, both psychological family counseling and family psychotherapy are used. Effective is their combination. The use of special techniques increases their effectiveness.

The author presents a holistic and multilevel nature of the prevention of addictive behavior of adolescents through a number of approaches: systemic, anthropological, activity, personal, resource, humanistic, axiological, competence, culturalological, acmeological, synergetic.

Solving the problem of addictive behavior will contribute to the successful moral and spiritual development of society and the state as a whole. Only the correct use of approaches and principles of work can provide a psychologist successful implementation of psychotherapy.

Key words: adolescents, addictive behavior, psycho correction, children of labor migrants, methodological approach, prevention.